

Løå på Lyngops

Per Terje Haaland:

LØENE I LIÅ

På garden Håland i Frafjord har vi registrert restene etter 11 utløer og minst 11 steder der det har stått stakkstenger. Se kart. Dette viser med all tydelighet den store betydningen utmarka hadde for bosettingen for 2-300 år siden. Uten høsting av ressursene i liene og på fjellet ville folks liv nede i dalen blitt vanskelig. Både bøndene og deres husmenn var helt avhengige av å hente fôr til dyra utenfor markaleet. Særlig husmennene var nødt til å finne mye av dyrefôret i utmarka. I enkelte bygslingskontrakter er det presisert at høy og annet fôr skal hentes i liene og på fjellet. En viktig grunn til at en var så avhengig av utmarka, var at dyretallet på garden ofte var for høyt. Vårknipa var et velkjent fenomen.

Etter svartedauden og påfølgende epidemier gikk det nesten 200 år før folketallet begynte å stige igjen i Norge. Fra omkring 1550 steg folketallet i landet jevnt og trutt. På landsbygda førte dette til at behovet for nye arealer økte ettersom folketallet steg. Behovet for å ta i bruk nye ressurser ble forsterket ved at jordbruket til langt inn på 1800-tallet ble drevet som i slutten av middelalderen: etter forfedrenes prinsipper og med svært enkle redskaper. Lite jord var ryddet og avkastningen var liten. Slik var det nok i Frafjord også.

Vi kan gå fra at både utløene og stakkstengene på fjellet i all hovedsak ble brukt til å lagre høy. For utløene i Norddalen og østover i lia var det annerledes. De fleste av løene her ligger på steder der det er lite slåtteareal. Det er derfor nærliggende å tro at disse løene ofte ble brukt til å oppbevare lauvhøsten. Denne var svært viktig ut på ettervinteren når høyet minket. Det ble brukt lauv av ask, lind, alm, selje og bjørk. Vinterstid var det også svært vanlig å skave (ta av) bark av bl.a. rogn, ask og osp som fôtilskudd til dyra, også i fjelliene.

Det sier seg selv at slått, lauing og skaving krevde mye arbeid. I tillegg skulle så løer og stakker bygges og vedlikeholdes. Og som om ikke det var nok: Det å hente til gards fjellhøy og lauv vinterstid var også tidkrevende, tungt og vanskelig arbeid. Mange hender og rygger måtte til for å gjøre jobben. Dette vitner om at fôret fra utmarka var svært viktig for folk og dyr.

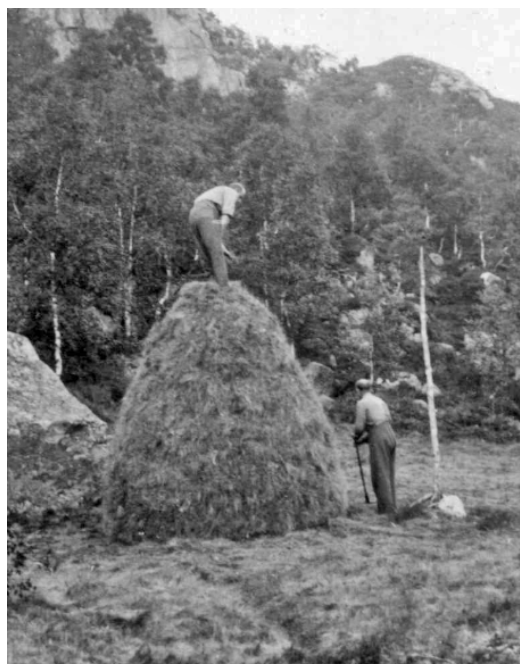
Mot slutten av 1800-tallet ble satt opp firetråd (løypestreng) fra Heibrådet og et stykke ned i Norddalen. Dette gjorde det enklere å hente ned høy fra fjellet.

Stakkstong

Fjellslåtten kunne som regel ikke fraktes til gards like etter at høyet var tørt. Hvis det ikke var en høyløe/utløe i nærheten var alternativet å sette høyet i stakk. Et lite tre ble hogd ned, kvista og satt godt ned i bakken eller myra. Greinene ble lagt rundt stanga som et underlag. Noen steder ble det lagt steinheller i stedet for greiner. Det tørre høyet ble så lagt rundt stanga, lag på lag. Ofte måtte de yngste av slåttemannskapene opp i stakken og trampe høyet ned. Stakken smalnet av oppover mot toppen. Øverst ble ofte lagt ei stor torve, gjerne også noen flak med never. Dette skulle hindre regn å renne ned i høystakken. – Når vinteren kom og det ble behov for mer fôr til husdyra, dro en til fjells og hentet høyet ned til gards.

Grove høysekker av bastatau eller hamp ble brukt for å bære høyet hjem. Foto: Wilse.

Stakken er nesten ferdig. Bare torva på toppen mangler. Fra Bjerkreim. Foto: Marta Hoffmann.

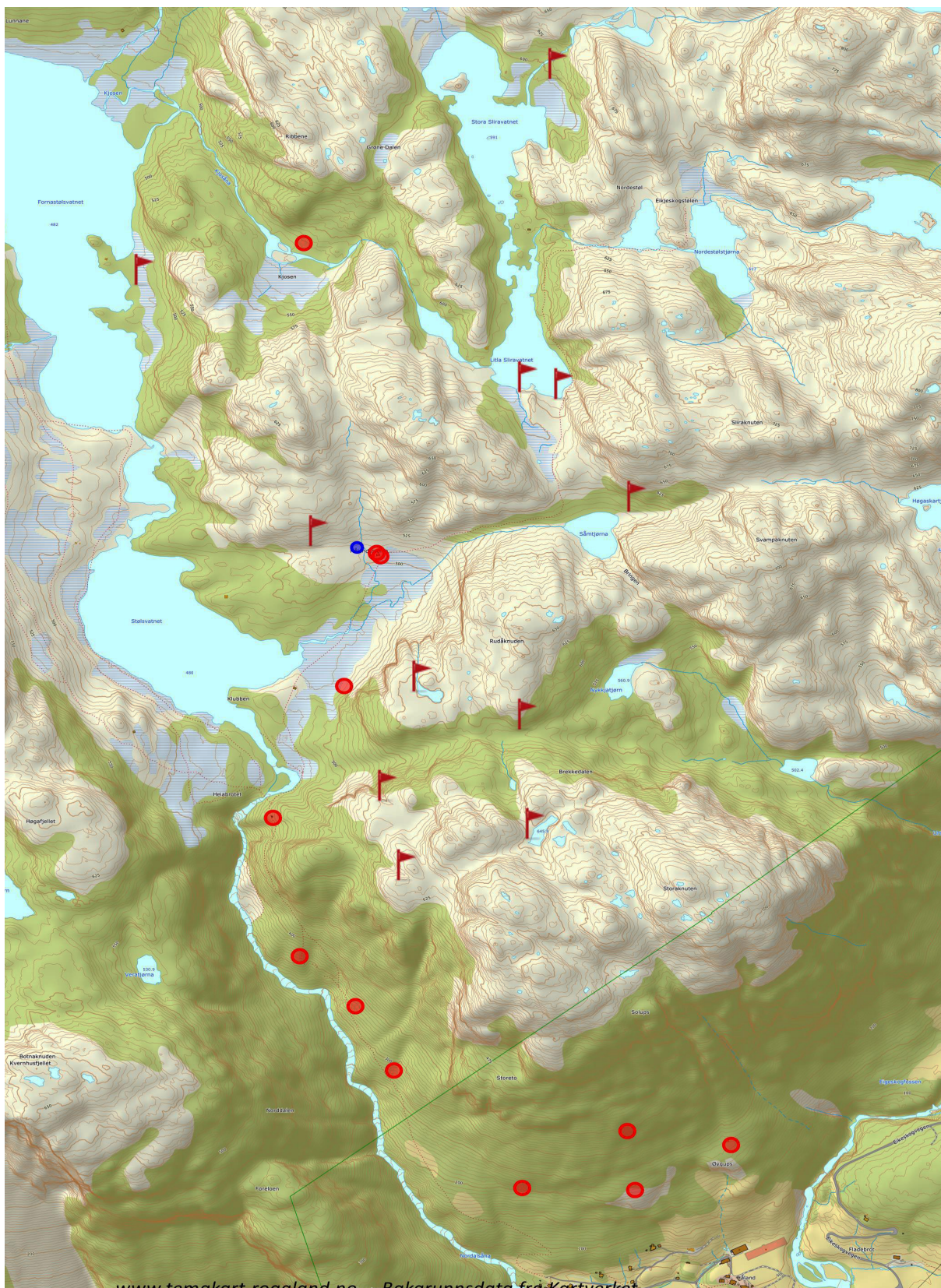
De fysiske sporene

Endel av de løene som blir presentert i dette notatet har vært kjent lenge. Men noen ble oppdaget etter årelang saumfaring av lia. Som sagt, 11 er funnet. Men kanskje det finnes en til – oppe på Garsto. Foreløpig er denne usikker. Alle løene er målt opp og fotografert. Løene er også koordinatfestet. Konstruksjonen er den samme overalt: Steinvegger med åpning i den ene enden. Mest sannsynlig ble taket festet på en grindkonstruksjon liggende på toppen av steinveggene. Som sutak ble nok brukt lokalt virke med greiner oppå. Dernest never og torv på toppen.

I 1993-94 ble fire av høyløene restaurert og bygd opp igjen (Streide, Brekkå og de to støisløene).

På neste side finner du et kart som viser den geografiske plasseringen av løene og stedene der stakkstengene sto.

På de neste sidene blir så alle høyløene presentert. En liten beskrivelse, noen mål og ikke minst blir bildene viktige for å danne seg et inntrykk av disse kulturminnene. Alle bildene er tatt av forfatteren. - Wenke Haaland har lagt ut *gjestebøker*.

Høyløer og stakkestenger i utmarka på Håland.

Røde punkt angir fysiske rester etter løer. Røde flagg angir omtrent-plassering av stakkestenger slik de er plassert av Einar Haaland. Det blå punktet viser plassering av en ringmur like vest for Hålandstølen.

Kartet tyder på at folket på Håland i stor grad hentet fôr til dyra i liene og på fjellet. Utnyttelsen av utmarka varierte sikkert over tid, og det er vel sannsynlig at ikke alle løene og høystakkene ble benyttet samtidig hele tiden. I tillegg til dyrefôr fra utmarka var bjørkeskogen viktig for å hente never til takteking.

Løå på Øygjops

Dato: 2011, 2015.

Løe med tak øverst på tonå, hvor det flatere partiet hever seg igjen. Murer på tre sider. Steinvegger 1-1,5 m. Øygjops er ei stor to (ops) med delvis flatere terreng, 2-3 daa. Stedvis tett bevokst med middelsstor bjørk, kanskje 40-60 år gamle. Løa er plassert på og i overkant av stor, jordfast stein. Bra med slåttemark før bjørka overtok.

Takkonstruksjon: Grind av rundstokker plassert på steinmuren, d. stokker 12-20 cm. Grinda er holdt sammen i hjørnene med ståltråd. Tre-sperr av rundstokk, d. 10-12 cm. Luftig kledning mot vest. Mønsås: to vinkelstilte bord. Taket er av rustent bølgeblekk. Langs østre ende v/ åpning renner en flombekk. *Gjestebook* er lagt ut.

Orientering: Ø -V, åpning mot Ø. Hoh. ca. 232 m.

Ytre mål: 4 m x 3 m.

Koordinater: 58.85085/6.35831 (4326 – WGS84 Lat/Lon)

Løå på Lyngops

Dato: 2015, 2017

Løå ligger på ei berghylle med stor osp og middelsstor bjørk. Undervegetasjon dominert av blåtopp og blåbærlyng. Noen mindre grasflekker hist og her ovenfor og til sides for løå. Murene er godt bevarte og ca. 150 cm høye på nedsiden. *Gjestebook* utlagt.

Orientering: SV – NØ, åpning mot NØ. Hoh. ca. 345 m

Ytre mål: 4,5 x 3,5 m.

Koordinater: 58.85106/6.35332 (4326 – WGS84 Lat/Lon)

Løå på Blegje

Dato: 2011, 2015, 2020

Murer etter løe, til dels mye nedraste. En stor flat stein står på høykant mot SSØ og sier kanskje noe om hvor høye murene har vært. En del større blokkstein i fundament. Lokal sammenrasket stein. Ligger ca 20 m fra kanten av opså. 2-3 da gressbakke innimellom større stein og berg i dagen. Her har det nok vært slått. Spredt bjørk, osp og einer i området. Relativt bratt terreng. *Gjestebok* utlagt.

Orientering: NNØ – SSV, åpning mot NNØ. Hoh. ca. 227 m.

Ytre mål: 4,5 m x 4 m

Koordinater: 58.84972/6.35426 (4326 – WGS84 Lat/Lon)

Løå i Lyngeropstødne

Dato: 1998, 2011, 2016

Murrester etter middels stor løe, godt bevarte. Helt på kanten av nederste Lyngopstødne. Tonå er gras- og lyngbevokst med middelstor bjørk, ca 100 kvm. Mange lignende tømmer oppover, i dag tilgrodd med eier og småbjørk. Tidligere slåttetøe (skrapslått). Murer 1-2 m høye, bra bevart men litt utrast mot SØ. Middelsstor bjørk som vokste inne i løa ble hogd ned i 2011. *Gjestebook* utlagt.

Orientering: SØ – NV, åpning mot NV. Hoh. ca. 230 m.

Ytre mål: 4,5 m x 2,8 m.

Koordinater: 58.8495/6.34859 (4326 – WGS84 Lat/Lon)

Hedlertoløå

Dato: 2011, 2015

Mellomstor høyløe. Ingen rester etter tak. Steinmurer på tre sider. Godt bevarte steinmurer 1-2 m høye. En del heller i muren gir god stabilitet. Ligger i en ganske bratt skråning med bjørkeskog rundt. Også en del osp, selje og einer. Noen mindre slåtteflekker rundt.

Oriertert VSV-ØNØ, åpning mot ØNØ. Hoh. ca. 306 m.

Størrelse ytre mål: ca. 4,5 x 3,2 m

Størrelse indre mål: ca. 3,5 x 2,5 m

Koordinater: 58.85200/6.343460 (4326 – WGS84 Lat/Lon)

Løå på Heltå

Dato: 1995, 2011, 2013

Løemuren ligger ca 100 m ovenfor stølsveien, like før Heltå. Plassert midt i en steinur. Rimelig godt bevarte steinmurer på tre sider. En del heller gir stabilitet. Høyde på murer 1-1,5 m. Spredt grov bjørk i ura. Ellers gråor, selje og einer rundt. Vanskelig å oppdage. Murene er sterkt mosegrodd og har et eldre preg enn f eks løa i Hedlertødne. Det finnes ikke gressbakker egnet for slått/skrapslått i nærheten.

Orientering: N – S. åpning mot N. Hoh. ca. 330 m.

Ytre mål: 2, 6 x 3,7 m

Koordinater: 58.85416/6.34021 (4326 – WGS84 Lat/Lon)

Løå i Streide

Dato: 1993, 2011, 2016

Dette er en ganske liten løe som ligger i bratt terreng i Streide, på nedsiden av stien til fjells. Denne løa ble restaurert og bygd opp igjen i 1993 av Per Kåre og Per Terje Haaland. Før restaurering var steinmurene rast mye sammen, så det var en stor jobb å bygge dem opp igjen. Området rundt er nå preget av stor bjørk og en del eier. Men her har det helt sikkert vært slått i området.

Orientering: NV – SØ, med åpning mot NV. Hoh. ca. 370 m.

Ytre mål: 2,5 x 3,5 m

Koordinater: 58.85555/6.33738 (4326 – WGS84 Lat/Lon)

Løå på Brekkå

Dato: 1993, 2015

Dette er ei mindre høyløe som ligger like ved stien til fjells. Den ble restaurert i 1993 av Per Kåre og Per Terje Haaland. Før restaurering var løemurene rast mye sammen og måtte derfor bygges opp igjen før tak og vegger ble satt på plass. Etter restaurering har løa vært et fast tilholdssted for sau, både i regn og solskinn. Det er en del slåtteflater i området, som ellers er preget av bjørkeskog og einer.

Orientering: NNV – SSØ, åpning mot NNV. Hoh. ca. 485 m.

Ytre mål: 2,7 m x 3,5 m.

Koordinater: 58.85931/6.33582 (4326 – WGS84 Lat/Lon)

Løå på Stora myrå

Dato: 2011 og 2015

Godt bevarte murrester etter ei høyløe. Murhøyde opptil 1,5 m. Utrast stein ble lagt på plass. I steinmuren fant jeg en ca. 20 cm lang jerntråd, ca. 8 mm tykk. Minne om firetråden (løype-strengen) fra Heiabrådet og ned til Neslebakkane ? Løa ligger ved foten av Ruderknuden, i kanten av Stora myrå. Nærmeste del av denne myrå er dominert av flaskestarr. Dette er klart ei løe som ble brukt som slåtteløe. Her var rikelig med slått: forskjellige arter av starr, siv, siv-aks, myrull og enkelte grasarter som blåtopp.

Orientering: NØ – SV, åpning mot NØ. Hoh. ca. 482 m.

Ytre mål: 3,8 m x 2,6 m.

Koordinater: 58.86293/6.33890 (4326 – WGS84 Lat/Lon)

Løå i Kjosen

Dato: 2001, 2015

Ligger under en bergskrent opp fra vatnet i Kjosen. Ganske godt bevarte murer, ingen trerester. Sti fra Grøne dalen mot Fodnastølsvatnet passerer rett nedenfor. Ca. 100 m fra elva. Bjørkeskog med mye blåbærlyng. Smått med slåttemark. Ifølge Anna Oanes ble denne løå bygd i 1882 og da helst som en midlertidig bu for gjeterjentene. I noen år ble det først stølt i Kjosen. Så ble flyttet sørover skaret til Hålandstølen etter at slåtten var ferdig der.

Orienteret SØ – NV, inngang fra SØ. Hoh. ca. 540 m.

Ytre mål: ca. 4 x 3 m

Koordinater: 58.87525/6.33623 (4326 – WGS84 Lat/Lon)

Nedre stølsløå

Dato: 1964, 1994, 2015

Dette er den eldste av de to løene på Hålandsstølen. Den ble opprinnelig satt opp lenge før den øvra stølsløå ble bygd etter deling av garden i 1860. Det var Samuel og bruk nummer 1 som fikk denne løå. De to stølsløene er om lag like store, og i følge Einar Haaland tok de om lag 40 bører med tørt høy. De mindre løene tok opptil 20 bører med høy. Denne løa ble restaurert og bygd opp igjen i 1994 av Per Kåre og Per Terje Haaland. Murene var da delvis nedrast og ustødige og måtte tas ned og bygges opp igjen.

Orientering: Ø – V, inngang mot vest. Hoh. ca. 505 m.

Ytre mål: ca. 3,5 m x 6,5 m

Koordinater: 58.86656/6.34040 (4326 - WGS84 Lat/Lon)

Øvra stølsløå

Dato: 1964,1994, 2019

Denne løå ble høyst sannsynlig bygd opp etter at Bjødna-Tore i 1860 hadde delt garden mellom de to sønnene sine, Samuel og Tore. Det var Tore og bruk nummer 2 som hadde løå. Før restaureringen i 1994 var murene svært nedrast og flere steder lå det bare bunnsteinen igjen. Det ble et tungt og stort arbeid å bygge murene opp igjen. En del ny stein måtte hentes i området rundt. – Begge støsløene ble gjennom mange år brukt som søppelplass for besøkende til stødln. En skikkelig opprydding var nødvendig.

Orientering: ØSØ – NNV, åpning mot ØSØ. Hoh. 510 m.

Ytre mål: ca. 3,5 x 6 m.

Koordinater: 58.86678/6.34026 (4326 – WGS84 Lat/Lon)

Ringmur vest for Hålandstølen

Dato: 2011, 2020.

Omkring 100 m VSV for stølen, opp mot berget og på andre siden av stølsbekken ligger en lav ringmur, bare 1-3 steiner i høyden. Ingen helt tydelig åpning. I dag svært overgrodd med lyng, bjørk og eier. Dette er neppe en løe, snarere heller restene av en innhegning for dyr ?

Ytre mål: ca. 5 m x 6 m.

Koordinater: 58.86676/6.33852 (4326 – WGS84 Lat/Lon)

Hoh. ca. 509 m.

Håland gnr. 58/bnr. 1 og 2

Geografiske koordinater for løene i liå og på fjellet

Koordinatsystem: (4326 – WGS84 Lat/Lon)

	Koordinater	Ca. høyde over havet - meter
Løå på Storamyrå	58.86293/6.33890	482
Løå på Stødl - nedra	58.86656/6.34040	505
Hålandstødl	58.86660/6.34030	506
Løå på Stødl - øvra	58.86678/6.34026	510
Løå på Brekkå	58.85931/6.33582	485
Løå i Streide	58.85555/6.33738	370
Løå på Øygjops	58.85085/6.35831	232
Løå på Blegje	58.84972/6.35426	227
Løå under Lyngeropstødne	58.8495/6.34859	230
Løå i Hedlertødne	58.85200/6.343460	306
Løå på Heltå	58.85416/6.34021	330
Løå på Lyngops	58.85106/6.35332	345
Løå i Kjosn	58.87525/6.33623	540
Ringmur vest for Hålandstødl	58.86676/6.33852	509

Enkelte av koordinatene kan være noen meter feil, men ikke så mye at det vil være vanskelig å finne løene. Skyldes unøyaktighet i måleinstrumentet.

Hålandsstølen september 2015